

BLOEMBOLLEN KOERIER

HASPELS MAKEN WEER OVERUREN

Dirk Mestemaker van lelieteeltbedrijf de Middenweg Vledder BV verzet eind augustus een van zijn beregeningshaspels.

„We hebben er weer hard aan moeten trekken om de percelen voldoende vochtig te houden. Op elk stuk zijn we nu een keer of twaalf geweest, dat is het dubbele van normaal", vertelt hij. Hoewel het bedrijf (met 80 ha lelies) over zes haspels en druppelirrigatie (voor één perceel) beschikt, was de watervoorziening naar eigen zeggen 'krap aan'. „Gelukkig hebben we hier eind juli en begin augustus twee dikke buien gehad. Daardoor is alles uiteindelijk goed aan de groei gebleven."

'OPENHEID OVER STENGELAALTJE KOMT SECTOR TEN GOEDE'

Decennialang was het een fors taboe; wie getroffen werd door stengelaaltjes zweeg er het liefst maar over. Want erover praten maakt het alleen maar erger, zo was de gedachte. Volgens KAVB-directeur Prisca Kleijn zijn die tijden echter voorbij. „De gevolgen van een besmetting zijn nog steeds zeer heftig, maar er is veel meer openheid gekomen rondom de ziekte. Daardoor hebben we veel gerichter naar oplossingen kunnen zoeken en staan we er nu beter voor dan pakweg tien jaar geleden", zegt ze. **Bloembollen Koerier** sprak met haar over de gevreesde ziekte, die elk jaar weer enkele tientallen bedrijven midden in het hart raakt.

Om te beginnen: hoe groot is het stengelaaltjes-probleem eigenlijk?

„Jaarlijks krijgen zo'n 30 tot 40 teeltbedrijven met een besmetverklaring te maken. Dat zijn vooral bedrijven met tulpen en narcissen. In andere teelten wordt slechts incidenteel een besmetting gevonden. Per bedrijf gaat het vaak om één tot enkele besmette partijen.

De totale schade is lastig te becijferen, maar loopt - voor de hele bollenketen - al gauw in de miljoenen euro's. Vooral voor de getroffen teeltbedrijven is en blijft het een groot drama. Behalve met forse financiële schade, krijgt de ondernemer met strenge restricties te maken. En ook het imago van het bedrijf krijgt vaak een forse tik. Een besmetting met stengelaaltjes heeft hoe dan ook een enorme impact, zowel op het bedrijf als op de ondernemer zelf."

Waar komen stengelaaltjes het meeste voor? Zijn er grondsoorten, regio's of bedrijven waar besmettingen stelselmatig vaker opduiken?

„Stengelaaltjes kunnen op alle grondsoorten voorkomen en overleven, maar worden - logischerwijs - het meest gevonden op zandgronden, waar de meest intensieve teeltgebieden zich bevinden. Daarnaast zien we dat bedrijven soms meer dan één keer getroffen worden door een besmetting, waarschijnlijk omdat de ziekte al wat langer in de grond - en dus ook door het bedrijf - heeft gesluimerd. Maar verder is er eigenlijk geen heldere lijn te ontdekken in de gevonden besmettingen. Stengelaaltjes kunnen overal opduiken en het blijft daarom ontzettend lastig om hierop te anticiperen."

'ALLE MIDDELEN TEGEN LUIS HARD NODIG'

„In de lelieteelt hebben we de beschikbare middelen hard nodig om het spuitschema gesloten te houden", zegt Adviseur Bloembollen Dennis van der Schans van Agrifirm. Naast minerale olie en pyrethroiden resteren er nu nog vijf systemische luisdoders die volgens hem allemaal zo hun beperkingen hebben. „Planmatig werken wordt daarom steeds belangrijker; je moet zeker weten dat je tot het eind van het seizoen goed uitkomt."

'Planmatig werken wordt nog belangrijker', lees verder op pagina 2.

Zijn er per cultivar verschillen in gevoeligheid of zichtbaarheid?

„Voor zover we nu weten, zijn er op dit vlak geen wezenlijke verschillen tussen cultivars. Als dat zo was, dan zou er waarschijnlijk ook wel op veredeld worden. En dat is nu niet het geval."

'Ernstige problemen komen nu minder vaak voor', lees verder op pagina 3.

Meld u aan voor onze nieuwsbrief via agro.bayer.nl/nieuwsbrief. Of volg ons op Twitter en Facebook: BayercropNL.

KRUISBESTUIVING IN GEWASBESCHERMINGSONDERZOEK

Narcis, muscari, hyacint; op de proeftuin van Innoventis in Breezand zijn de kleine bolgewassen net zo belangrijk als de grote. De mix maakt de plek uniek. Tijdens de open dag op 24 mei kwamen onderzoekers, telers en adviseurs bij elkaar om nieuwe gewasbeschermingsstrategieën met elkaar door te nemen.

Proefveldcoördinator Thijs Wester geeft tekst en uitleg bij de gewasbeschermingsproeven in Breezand.

Auto's, busjes en zelfs een paar trekkers staan in lange rijen in de berm geparkeerd langs de weg bij de Proeftuin Innoventis in Breezand. Groepjes telers lopen langs de proefvelden, waar ze tekst en uitleg krijgen van medewerkers van gewasbeschermings-firma Van Gent Van der Meer Nuijens (GMN), de eigenaar van het onderzoekscentrum. Het thema van de jaarlijkse open dag is de gereedschapskist van de bollenteler. Die raakt de komende jaren leger en dat baart zorgen. Het betekent dat er een versnelling nodig is in de zoektocht naar een geïntegreerde aanpak. GMN laat vandaag verschillende voorbeelden zien van die verkenningen. Zo liggen er dit jaar vrij veel KUG-toelatingen in de proeven, toelatingen op basis van

de regeling Kleine Uitbreiding Gewasbescherming, waarmee voor bestaande middelen een uitbreiding van het etiket mogelijk is voor kleine teelten. Ook de hoeveelheid gewasbeschermingsmiddelen van natuurlijke oorsprong (GNO's) valt op. Ze zijn te herkennen aan de groene bordjes. Er wordt gekeken waar ze in een geïntegreerde gewasbescherming een rol kunnen spelen, in een brede range van gewassen.

Bedrijfszeker vergroenen

De groene middelen krijgen langzaam maar zeker een plek in de geïntegreerde schema's, al kijken de meeste telers de kat uit de boom, zegt proefveldcoördinator Thijs Wester. „Er zijn telers die een heel eind komen met weerbaar telen, soms omdat ze geen andere keuze

hebben. De rest wil wel, maar de alternatieven voor de huidige schema's moeten wel bedrijfszeker zijn, voordat ze ermee aan de slag gaan. Daar proberen wij een bijdrage aan te leveren. We leren ook veel van elkaar door te discussiëren: op welk moment is het zinvol om een bepaald middel in te zetten? We gaan ervan uit dat vaste schema's er straks niet meer zullen zijn. Afhankelijk van de infectiekansen, zullen telers hun middelenkeuze moeten aanpassen. Ga je vroeg ingrijpen of bewaar je de zwaardere middelen voor nood? En wat is het effect van een bolbehandeling, een veldbehandeling of een combinatie van beide? Aan het beantwoorden van dat soort vragen leveren we hier graag een bijdrage."

De toepassing van de KUG-middelen is op eigen risico, benadrukt de tekst op de bordjes. Gelukkig hebben telers, onderzoekers en adviseurs samen een schat aan ervaring. Westers: „We laten de mogelijkheden zo goed mogelijk zien, en kunnen iets zeggen over de werking en de kans op schade. Maar uiteindelijk moet een teler zelf de afweging maken voor zijn situatie. Onze adviseurs denken daar zo goed mogelijk in mee."

INNOVATIES UITGELICHT

Voor Crop Advisor Bloembollen Alex de Waard is de open dag in Breezand een belangrijk contactmoment. Op de Bayer-stand toont hij meerdere innovaties op het gebied van een geïntegreerde aanpak, zoals de inzet van het biologisch insecticide Flipper.

VERVOLG VAN VOORPAGINA 'PLANMATIG WERKEN WORDT NOG BELANGRIJKER'

„Ondanks de droogte in de eerste helft van het seizoen lijkt het met de groei van de lelies wel goed te zitten. Op enkele plekken hadden we wat nachtvorstschade, met name in de tweejarige teelt. Daar is her en der wat vuur in gekomen. Maar als er de komende maanden geen rare dingen gebeuren, zal de oogst gewoon goed zijn."

Dennis van der Schans schetst in een paar zinnen hoe het lilieseizoen tot dusver is verlopen. De jonge adviseur - die sinds 2018 in dienst is van Agrifirm - heeft een flink areaal lelies onder zijn hoede in een gebied dat loopt van Noord-Drenthe tot Midden-Limburg. „Door het grote werkgebied heb ik een goed overzicht hoe de gewassen ervoor staan. Bovendien is het mooi om te zien hoe ondernemers in de verschillende teeltgebieden de lilieteelt aanpakken. Iedereen doet dat toch net weer even anders", zo vertelt hij enthousiast.

'Middelen slim positioneren'

Gevraagd naar de grootste, actuele ontwikkelingen binnen de lilieteelt noemt hij de virusbestrijding. Van der Schans ziet deze klus in de toekomst steeds meer een uitdaging worden.

Een belangrijke verandering sinds dit seizoen is dat er geen Admire meer gebruikt kan worden in de bolontsmetting. Veel telers hebben daarom - mede door de hoge luisdruk aan het begin van het spuitseizoen - meteen al een systemische luisdoder toegevoegd aan

Dennis van der Schans: „Meer dan ooit zullen we de juiste middelen op de juiste plek moeten zetten."

de mix van minerale olie en pyrethroiden, zo vertelt de adviseur. Om in een teeltseizoen goed uit te komen met de beschikbare systemische middelen, is het volgens hem essentieel om ze planmatig in te zetten. „Voor steeds meer middelen gelden restricties, zoals bijvoorbeeld het aantal toepassingen per teeltseizoen. En die beperkingen worden de komende jaren alleen maar groter, waardoor we elke systemische luisdoder

ook echt heel hard nodig zullen hebben. Meer dan ooit zullen we de *juiste* middelen op de *juiste* plek moeten zetten", zo benadrukt hij nog maar eens. Als voorbeeld haalt hij het middel Sivanto Prime aan. „Dat is op dit moment een van de betere luisdoders, onder andere door zijn snelle beginwerking en het feit dat deze ook in de bloei kan worden ingezet. Maar jammer genoeg mag je het maar één keer per teeltseizoen gebruiken. Zo'n middel moet je dus goed - net vóór of na het koppen - positioneren, zodat de pluspunten maximaal tot hun recht komen", aldus de adviseur.

'Nog meer 's avonds spuiten'

Behalve de positionering van middelen, wordt ook het spuitmoment steeds belangrijker, zo weet Van der Schans. „Veel telers spuiten nu al regelmatig 's avonds of 's ochtends vroeg - of zelfs 's nachts, omdat de middelen dan beter opgenomen worden en ook minder snel worden afgebroken door UV-straling. Ik verwacht dat deze tendens nog verder doorzet, zeker na onze ervaringen met twee zeer droge en hete seizoenen, waarbij overdag spuiten soms helemaal niet mogelijk was."

Ook de spuittechniek zal volgens de adviseur een steeds belangrijker factor worden. Is het niet vanwege de betere spuitresultaten, dan is het wel vanwege de steeds strengere eisen aan driftreductie. „Steeds meer middelen mogen alleen in combinatie met 95%-driftreducerende doppen of hoger gebruikt worden. Conventionele veldspuiten worden daardoor steeds vaker ingewisseld voor veldspuiten met lucht-ondersteuning, MagGrow of een Wingsprayer. Al met al vraagt de virusbestrijding dus steeds meer inzet van kapitaal, arbeid en kennis. Het wordt dus een hele uitdaging om de gewassen de komende jaren virusvrij te houden", zo besluit Van der Schans.

'ERNSTIGE PROBLEMEN KOMEN NU MINDER VAAK VOOR DAN IN HET VERLEDEN'

Herkennen telers de verschijnselen van stengelaaltjes?

„Tijdens cursussen, lezingen en in de vakbladen worden regelmatig ziektebeelden getoond, dus ik denk dat de meeste telers wel ongeveer weten hoe schade door stengelal eruit ziet. Het is overigens wel van belang om die ziektebeelden regelmatig voor het netvlies te krijgen, want in de praktijk kom je het maar zelden tegen en daarbij worden besmette partijen ook nog eens snel opgeruimd. In de praktijk komt het er vooral op neer dat BKD-keurmeesters de besmettingen ontdekken. Zij zijn getraind om de bijbehorende afwijkingen snel op te kunnen sporen."

Zou het ook zo kunnen zijn dat telers de ziekte zelf liever 'over het hoofd zien'...?

„Dat sluit ik natuurlijk niet uit... Maar we merken wel dat het aantal telers dat zelf melding maakt van stengelaaltjes steeds groter wordt. Telers beseffen steeds beter dat niet melden het probleem alleen maar groter maakt. Dat is niet alleen schadelijk voor het bedrijf zelf, maar voor de hele bollensector. Dus meteen melden is - hoe vervelend ook - wel de beste optie."

Welke maatregelen kunnen bedrijven nemen om de kans op een besmetting met stengelaaltjes zo klein mogelijk te houden?

„Ten eerste hebben we sinds seizoen 2015/2016 het verplichte grondmonster op stengelaaltjes bij het verhandelen van plantgoed. Dat is een belangrijke poortwachter om besmette percelen op te sporen. Daarnaast nemen steeds meer kwekers ook vrijwillig grondmonsters voorafgaand aan het planten van de bollen. Verder is en blijft bedrijfshygiëne belangrijk. Dus: zorg voor schoon plantgoed, laat alleen volledig

Prisca Kleijn: „In het BKD-register staan de harde feiten omtrent stengelaaltjes. Telers zouden die veel meer moeten raadplegen."

schone trekkers en machines toe op het land en trek de geschiedenis van huurpercelen goed na. Dit lijken misschien open deuren, maar je moet het uiteindelijk wel dóen. Waar het om gaat is dat je zo veel mogelijk potentiële risicofactoren uitsluit. Verder zien we in de praktijk steeds meer bedrijven die inundatie als preventieve standaardmaatregel in hun bedrijfsvoering opnemen. Vooral op de intensief beteelde zandgronden heeft deze

methode zich inmiddels ruimschoots bewezen als effectieve stengelaaltjesdoder. Een nieuwe optie is het middel Velum Prime, dat sinds vorig jaar in het dompelbad kan worden meegegeven tegen stengelaaltjes. Hoewel het middel zich nog in de praktijk moet bewijzen, zijn de eerste resultaten veelbelovend. Hopelijk kan het de komende jaren bijdragen aan het verder terugdringen van stengelaaltjes"

Sinds 2015 houdt de BKD een register bij van alle besmette percelen. Belanghebbenden kunnen informatie hieruit opvragen, bijvoorbeeld over pachtpercelen waarvan de historie niet geheel bekend is. In hoeverre maken telers daar gebruik van?

„Dat zijn er maar een handvol per jaar en dat is in mijn ogen echt veel te weinig! Telers laten een heel mooi instrument liggen om zekerheid in te bouwen en mogelijke problemen met stengelaaltjes te voorkomen. Natuurlijk hoeft er niks mis te zijn met de informatie die de buurman, de verpachter of de adviseur je geeft, maar in het register staan de harde feiten omtrent stengelaaltjes. Daar kun je als teler hoe dan ook op vertrouwen."

Tot slot: hoe staan we er over pakweg 10 jaar voor met betrekking tot stengelaaltjes?

„Het stengelaaltje staat al meer dan 100 jaar te boek als een sluimerende, ongrijpbare ziekte in de bloembollen. Maar we krijgen er steeds beter de vingers achter, waardoor ernstige problemen nu minder vaak voorkomen dan in het verleden. Deze ontwikkeling schrijf ik vooral toe aan de toegenomen openheid rondom de ziekte, waardoor we sneller, gericht en ook meer preventief naar oplossingen zijn gaan zoeken. Als we deze lijn de komende jaren voortzetten, dan verwacht ik dat we steeds meer tegenwicht kunnen bieden aan de ziekte."

'ER WORDT HIER BIJNA GEEN STENGELAAL MEER GEVONDEN'

„In het Noordelijk zandgebied hebben we tulpenstengelaaltjes de laatste jaren goed onder controle gekregen. Er wordt hier bijna geen stengelal meer gevonden", zegt Jan Willem van der Meer van GMN. Volgens hem kunnen tulpenstengelaaltjes in de grond goed onder duim worden gehouden met inundatie. En via boldompeling met het nieuwe middel Velum Prime kunnen nu ook eventuele bolinfecties uitstekend worden bestreden.

Dat Velum Prime zo goed werkt tegen tulpenstengelaaltjes was voor Van der Meer overigens geen verrassing. Hij vertelt: „Een jaar of zes geleden hadden we in het buitenland al gezien dat de werk-zame stof fluopyram zeer effectief is op aaltjes. We zijn de stof toen - met ontheffing - gaan testen op ons onderzoeksbedrijf Innoventis, eerst op tulp en later ook op narcis en hyacint. In die proefjaren werd de goede werking op onder meer stengelaaltjes eigenlijk alleen maar verder bevestigd. Uit analyses die we destijds door PPO hebben laten uitvoeren, kwam telkens naar voren dat álle aaltjes gedood waren na boldompeling. Dat was toch wel een opmerkelijk succes", zo blikt hij terug. Wat hem de afgelopen 'testjaren' ook opviel, was dat met Velum Prime behandelde tulpenbollen er in het voorjaar doorgaans wat beter opstonden de danniet-behandelde partijen. „Ik heb er geen wetenschappelijk bewijs voor, maar ik zie dat de behandelde bollen vaak betere wortels hebben en dus ook een betere stand in het voorjaar. Het lijkt er dus op dat Velum Prime de bollen ook nog een extra groei-stimulans geeft."

Tulpen en hyacinten

Afgelopen najaar kwam Velum Prime na een versnelde toelating beschikbaar voor de bollenteelt. Volgens

Van der Meer hebben hebben veel tulpentelers in zijn werkgebied het middel toen ook meteen ingezet, veelal op proefschaal. Door de goede resultaten verwacht hij voor dit dompelseizoen een toename in gebruik. „Vooral bij aangekochte partijen en partijen waarvan niet volledig zeker is of ze vrij zijn van alen, zullen telers Velum Prime toevoegen aan het bad. Dit geeft ze meer zekerheid, want daarmee dek je een groot risico goed af", zo stelt hij. Behalve in tulpen, is Velum Prime ook een mooie aanwinst in hyacinten, zo stelt Van der Meer. Volgens hem komt het middel het best tot zijn recht in het eerste en tweede teeltjaar (pluis & jong goed). „De bollen zijn dan nog klein, waardoor het middel tot diep in de bol opgenomen wordt. Eventuele besmettingen zijn na die twee toepassingen wel weg. In de navolgende zettters en leverbare bollen (*derde en evt. vierde teeltjaar, red.*) hoef je dan geen Velum meer te gebruiken", zo stelt hij. Voor narcissen ziet Van der Meer vooralsnog geen rol weggelegd voor Velum Prime. „In deze teelt behalen we al vele jaren prima resultaten met koken; dus waarom zou je het nu inwisselen voor een chemisch alternatief?"

Dompelen en prikken

Voor wat betreft de toepassing van Velum Prime heeft Van der Meer eigenlijk maar één belangrijke tip: dompel voldoende lang, zodat het middel goed opgenomen kan worden. „Dus liever een half uur dan een kwartier, want dat komt het resultaat echt ten goede." Verder wijst hij ook nog graag even op de waarde van preventieve (vrijwillige) grondbemonstering, waarmee insleep van tulpenstengelaaltjes via besmette grond kan worden voorkomen. „Bij enige twijfel over de teeltgeschiedenis is preventief prikken erg aan te raden. En bij reizende bollenkramen met

voortdurend verse grond zie ik het zelfs als een must. Als bollenteler móet je gewoon weten wat er wel en niet in de grond zit. Met die kennis kun je heel veel ellende voorkomen."

Aantasting van tulpenstengelaaltje op de bol: op de buitenste rok ontstaan, vooral vanuit de basis, vuilwitte, later bruinachtige verkleuringen, die naar boven toe uitwaaiëren. In latere stadia kan ook wel een marmerachtige tekening ontstaan. Het zieke weefsel is enigszins bruin en korrelig. Aangetaste bollen verdrogen vaak tijdens de bewaring en worden meestal secundair aangetast door *Penicillium* en mijten. Dit ziektebeeld kan gemakkelijk verward worden met zuur.

Foto: GMN

Meer ziektebeelden van tulpenstengelaaltje op de achterpagina van deze Koerier!

TERUG IN DE TIJD

Bennebroek, maart 1963: 'Bloembollenkwekers zijn begonnen met het weghalen van stro waarmee de bloembollenvelden zijn bedekt'.

Nationaal Archief/Collectie Spaarnestad/
Anefo/Hugo van Gelderen

COLOFON

Concept en realisatie:

- Bayer CropScience SA-NV

Vormgeving en opmaak:

- Claudesign

Fotografie:

- Bayer CropScience SA-NV

Drukwerk:

- HH Global

Dit is een uitgave van:
Bayer CropScience SA-NV
Energieweg 1
P.O. Box 231
NL-3640 AE Mijdrecht

Op onze gebruiksaanwijzingen, zowel mondeling als schriftelijk verstrekt, berusten op uitgebreide proefnemingen. Wij adviseren naar beste weten volgens kennis van zaken van dit ogenblik, echter zonder daarvoor aansprakelijkheid op ons te nemen, omdat opslag/bewaring en toepassing zich aan onze controle onttrekken. Beschrijvingen van een product, resp. gegevens over de eigenschappen daarvan betekenen niet, dat verantwoordelijkheid wordt gedragen bij eventuele schade. Gebruik gewasbeschermingsmiddelen veilig. Lees vóór gebruik eerst het etiket en de productinformatie.

Bayer Crop Science aanvaardt geen enkele verantwoordelijkheid over gepubliceerde uitspraken en/of meningen. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd of openbaar worden gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van Bayer Crop Science SA-NV.

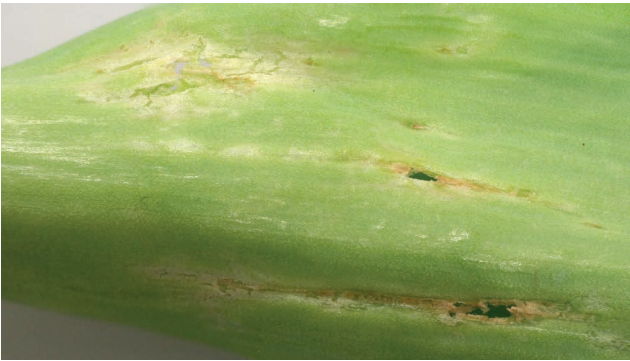
ZIEKTEBEELDEN VAN TULPENSTENGELAALTJE (*DITYLENCHUS DIPSACI*)

HOU REKENING MET AANGEPASTE TOEPASSINGSVOORWAARDEN MOVENTO IN 2020

Bij de herregistratie van Movento in 2018 zijn door het Ctgb de toepassingsvoorwaarden aangescherpt. Voor dit seizoen was het nog mogelijk om Movento toe te passen onder de oude toepassingsvoorwaarden vanwege de opgebruiktermijn van het oude etiket. Voor het komende seizoen is dat niet meer mogelijk. Movento kan dan enkel worden toegepast met specifieke apparatuur met een hoge DRT classificatie of een combinatie van maatregelen zoals een verlaagde spuitboom met verkorte dopafstand, het gebruik van luchtondersteuning, grotere bufferzones etc.

Raadpleeg het etiket van Movento op www.agro.bayer.nl voor een overzicht van alle mogelijke maatregelen.

In situaties waar niet aan de toepassingsvoorwaarden van Movento kan worden voldaan is Batavia een geschikt alternatief. Aan de inzet van Batavia in bloembollen zijn geen aanvullende driftreducerende maatregelen verbonden. Door de OD formulering van Movento wordt de actieve stof optimaal opgenomen door het gewas wat de werking ten goede komt. Batavia is een SC formulering en is vergeleken met Movento een compromis tussen gewasveiligheid en effectiviteit. Voor beide producten gelden overigens dezelfde specifieke spelregels voor een gewasveilige toepassing.

Op de bovengrondse delen ontstaan lichtgele tot witte vlekjes of zwellingen die tot grotere plekken kunnen samensmelten. Vaak vertoont de opperhuid daar scheurtjes met witte, rafelige randjes. Inzet: ook op hyacint zijn witte, uitgewaaierde vlekjes zichtbaar.

Vooraf in de bloemen kunnen zwellingen uitgroeien tot wrachtige woekeringen. Vaak blijft het gedeelte van het bloemblad boven een zieke plek geheel of ten dele groen.

Bij ernstige aantasting ontstaan in de bladeren en bloemen gaten met rafelige randen.

Vaak is de stengel vlak onder de bloem aan één kant aangestast, waardoor deze krom groeit en de bloem scheef op de stengel komt te staan.

Foto's: GMN en BKD